

Prezentacje młodych naukowców w czasie jubileuszowej konferencji XXX-lecia Szkoły Zdrowia Publicznego i Instytutu Zdrowia Publicznego WNZ UJ CM

Elżbieta Ryś¹ <https://orcid.org/0000-0001-6282-9074>

Paweł Lipowski² <https://orcid.org/0000-0002-5056-1848>

¹ Biblioteka Medyczna, Uniwersytet Jagielloński Collegium Medicum

² Instytut Zdrowia Publicznego, Wydział Nauk o Zdrowiu, Uniwersytet Jagielloński Collegium Medicum

Adres do korespondencji: Paweł Lipowski, Instytut Zdrowia Publicznego, ul. Skawińska 8, 31-066 Kraków, pawel.lipowski@uj.edu.pl

W dniu 15 października 1991 r. w krakowskiej Szkole Zdrowia Publicznego uroczystie rozpoczęto pierwszy rok akademicki. Trzydzieści lat później, 7–8 października 2021 r., dla uczczenia tego wydarzenia zorganizowano Międzynarodową Konferencję Naukową „Zdrowie publiczne – dotychczasowe osiągnięcia i nowe wyzwania”.

Organizatorami jubileuszowego spotkania (z uwagi na pandemię wywołaną wirusem SARS-CoV-2 w wersji on-line) były: Instytut Zdrowia Publicznego Wydziału Nauk o Zdrowiu UJ CM – kontynuator misji i tradycji Szkoły Zdrowia Publicznego oraz The Association of Schools of Public Health in the European Region (ASPHER) – stowarzyszenie szkół zdrowia publicznego. W programie konferencji znalazła się między innymi „Sesja młodych naukowców”, której uczestnicy przedstawili i omówili swoje zainteresowania naukowe oraz zaprezentowali wyniki swych badań.

W trakcie sesji odbyło się 12 prezentacji przygotowanych przez 46 autorów związanych z instytucjami z Portugalii i Hiszpanii, a w następnej kolejności z Polski, Turcji, Grecji, Izraela, Kanady, Etiopii, Irlandii i Niemiec. Przedstawiono także wyniki badania predyspozycji w kierunku rozwoju zachorowań na nowotwory złośliwe dokonane przez 20 autorów z różnych krajów w ramach szwajcarskiego konsorcjum projektowego CASCADE. Instytucją wiodącą był w tym przypadku Uniwersytet w Bazylei.

Wśród afiliowanych instytucji 17 stanowiły uczelnie wyższe – uniwersytety (w tym uniwersytety medyczne), sześć było szkołami zdrowia publicznego, następne dziewięć miało status instytutów badawczych i resortowych, dwa były szpitalami, jeden raz jako afiliowana instytucja

pojawiła się Światowa Organizacja Zdrowia (WHO). Trzy spośród przedstawionych prezentacji miały wśród autorów osoby reprezentujące instytucje z różnych krajów lub instytucje międzynarodowe (jak WHO), autorami pozostałych dziewięciu byli młodzi badacze afiliowani przy różnych ośrodkach znajdujących się w tym samym państwie. Zdecydowana większość prac przedstawiała wyniki badań wielośrodkowych, w które zaangażowane były różne instytucje/organizacje działające nie tylko w obszarze dyscyplin medycznych. Nie ma w tym nic osobliwego, jeżeli pamiętamy o interdyscyplinarnym i wielodyscyplinarnym charakterze zdrowia publicznego. Widać to było także w tematach prezentacji, które dotyczyły zarówno problemów zwiększania skuteczności leczenia chorób, jak i zapobiegania im, a także sprostania nowym wyzwaniom zdrowotnym, jak choćby ciągle obecna pośród nas pandemia COVID-19.

Zapobieganie narastaniu problemów zdrowotnych populacji jest ściśle powiązane z opieką nad zdrowiem kobiet w ciąży i zapewnieniu opieki prenatalnej. Tej tematyki dotyczyło wystąpienie Juana Pedro Castilla-Heredia z Hospital Universitario Virgen de las Nieves z Granady przedstawiające wyniki badań nad możliwym związkiem między prenatalną ekspozycją na kadm a zaburzeniami rozwoju układu nerwowego u płodu. Celem badania było zbadanie powiązań prenatalnej ekspozycji na kadm z rozwojem neurologicznym niemowląt w parach matka-dziecko włączonych do kohorty urodzeniowej GENEIDA (Genetyka, narażenia środowiskowe i rozwój niemowląt w Andaluzji). Ekspozycja na kadm była mierzona w próbkach moczu matki w pierwszym i trzecim trymestrze ciąży.

Analizę przeprowadzono za pomocą modeli regresji liniowej z uwzględnieniem wielu zmiennych na próbach od 468 do 507 par matka–dziecko. Uzyskane wyniki wskazywały na możliwy neurotoksyczny wpływ prenatalnej ekspozycji niemowląt na związki kadmu, widoczny bardziej wtedy, kiedy narażenie miało miejsce w trzecim trymestrze ciąży.

Problemy szeroko rozumianej opieki nad matką i noworodkiem były także głównym tematem kilku innych wystąpień. Niguse Mekonnen z School of Public Health w Etiopii pokazał wyniki badań nad jakością opieki przedporodowej u kobiet w ciąży na obszarach miejskich i wiejskich południowych terenów tego kraju. Celem badania było nie tylko opisanie aktualnego stanu opieki nad etiopskimi kobietami w ciąży, ale też wskazanie możliwości jej polepszenia, m.in. przez podniesienie standardów, które powinni wypełniać świadczeniodawcy. Rezultaty badania pokazały, że szczególną uwagę należałoby zwrócić na rozwój poradnictwa w zakresie karmienia piersią, traktowanie pacjentek z szacunkiem oraz przestrzeganie podstawowych zasad higieny.

Opieka i stan zdrowia kobiet w ciąży były także tematem badań grupy młodych badaczy z Polski oraz z Portugalii. Bilkisu A. Yusuf reprezentująca Instituto de Saúde Pública da Universidade do Porto w Portugalii przedstawiła rezultaty badań nad występowaniem powikłań u kobiet, u których w czasie ciąży występowało nadciśnienie tętnicze, oraz wpływ tego zaburzenia na zdrowie dzieci. Badana grupa obejmowała ponad 8 tys. kobiet i ich noworodków, a dane były zbierane zaraz po porodzie oraz po upływie 84, 120 i 156 miesięcy. Okazało się, że kobiety z zaburzeniami ciśnienia w czasie ciąży oraz dzieci urodzone z takich ciąż miały podwyższone ryzyko wystąpienia kilku niekorzystnych skutków zdrowotnych zarówno we wczesnych, jak i późniejszych latach życia, co przekładało się na zwiększoną chorobowość i wynikające z niej obciążenie finansowe (związane z kosztami leczenia).

Celem prac polskiego zespołu było zbadanie, jaki wpływ na poziom odczuwanego stresu u kobiet w ciąży miało utrudnienie dostępu do opieki zdrowotnej spowodowane pandemią COVID-19. Obserwacje pokazały, że u ciężarnych kobiet, które miały problemy z dostępem do usług medycznych – z powodu braku stacjonarnej opieki ginekologicznej i zawieszonych działań szkół rodzenia, poziom stresu i lęku znacząco wzrastał. Wyniki tych interesujących badań przedstawione zostały przez Aleksandrę Ciochoń z Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum.

Pomimo rozwoju technologii i możliwości zdalnych konsultacji lekarskich czy organizowania zajęć w szkołach rodzenia w trybie on-line ciągle zalecane jest stosowanie stacjonarnych form leczenia i opieki nad kobietami w ciąży. Osobisty kontakt ciężarnej z lekarzem czy położną znacznie redukuje poziom lęku związany z przebiegiem ciąży, perspektywą porodu i późniejszej opieki nad noworodkiem. Z uwagi na to, że podwyższony poziom stresu i lęku może wpływać na wewnątrzmaciczny rozwój płodu, wydaje się, że stacjonarna tradycyjna opieka nad kobietami w ciąży ma tutaj kluczowe znaczenie.

Lęk i stres wynikłe z pandemii były również przedmiotem badań drugiego zespołu z Portugalii. Ana Aguar

z afiliacjami przy Instituto de Saúde Pública, Universidade do Porto oraz Laboratório para a Investigação Integrativa e Translacional em Saúde Populacional przedstawiła wyniki przekrojowego badania mieszkańców Portugalii ukierunkowanego na występowanie objawów lęku spowodowanego pojawieniem się koronawirusa. Badanie potwierdziło, że osoby z niskim statusem społeczno-ekonomicznym były bardziej podatne na występowanie niepokoju i pojawienie się objawów lęku. Zidentyfikowano także grupy osób, które odniosłyby największe korzyści z działań interwencyjnych w zdrowiu publicznym: mężczyźni, bezrobotnych oraz osób mających choroby współistniejące. Autorzy podkreślili, że wpływ katastrof (w tym pandemii) na zdrowie psychiczne trwa dłużej niż ich skutki fizyczne. Oznaczało to, że odczuwane w przeszłości nasilenie się objawów lęku, a co za tym idzie zwiększone zapotrzebowanie na opiekę psychologiczną i psychiatryczną, będzie się utrzymywać dłużej niż sama pandemia, a programy i działania interwencyjne nastawione na poprawę zdrowia psychicznego powinny być adekwatną odpowiedzią na tego rodzaju potrzeby zdrowotne.

Powrót do pełnego zdrowia fizycznego po zachorowaniu na COVID-19 również nie następuje szybko. Tzw. *post-COVID syndrome* (zespół pokowidowy) przedstawiony został przez Neslisah Siyve. Zespół naukowców z Department of Public Health, Faculty of Medicine, Dokuz Eylül University w Izmirze (Turcja) obserwował, jak postrzegali swój powrót do zdrowia pacjenci szpitala uniwersyteckiego z dodatnim wynikiem testu na SARS-CoV-2 (RNA). Dane od ponad 1 tys. pacjentów zbierano poprzez wywiady telefoniczne. Brano pod uwagę wiek, płeć, historię i liczbę chorób przewlekłych, obecność i liczbę objawów początkowych i objawów przedłużających się. Pacjenci, u których długo utrzymywały się objawy, oraz ci, u których po zakażeniu koronawirusem zdiagnozowano nowe choroby współistniejące, negatywnie ocenili stan swojego zdrowia po ustąpieniu infekcji koronawirusowej. Zdaniem ekspertów te osoby powinny być bardzo uważnie obserwowane pod kątem pojawienia się u nich zespołu pokowidowego.

Bardzo ciekawy aspekt pojawienia się pandemii COVID-19 omówiła Katarzyna Kłás z Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum. Pozostali autorzy badania reprezentowali McGill University w Montrealu oraz QUEST Center for Transforming Biomedical Research, Berlin Institute of Health (BIH) at Charité w Niemczech. Błyskawicznie rosnąca liczba zakażeń koronawirusem spowodowała rozpoczęcie bezprecedensowej liczby badań klinicznych w celu zbadania skuteczności leków i środków biologicznych jako potencjalnych metod leczenia. Zwykle osoby, które wybierane są do tego rodzaju badań muszą spełniać pewne ściśle określone kryteria, a prawidłowa rekrutacja uczestników ma wpływ na osiągnięcie (zakładanego) sukcesu. Ze względu na bardzo dużą liczbę ośrodków naukowych i badawczych zaangażowanych w poszukiwanie skutecznych metod leczenia COVID-19 pojawiła się między nimi oprócz normalnej konkurencji także rywalizacja o pozyskanie właściwych uczestników-pacjentów, zaangażowanych do prób klinicznych. Zdaniem autorów tej bardzo interesującej prezentacji taka rywalizacja może wpłynąć ujemnie na pomyślne zakończenie badań

klinicznych i utrudnić uzyskanie ostatecznych dowodów na to, że wypracowane metody i środki będą skuteczne.

Inny, również pozakliniczny wymiar pandemii spowodowanej przez SARS-CoV-2 przedstawił Alejandro Gonzalez-Aquines, absolwent międzynarodowych studiów EuroPubHealth (EPH), reprezentujący Instytut Zdrowia Publicznego oraz School of Health and Related Research The University of Sheffield w Wielkiej Brytanii. Prezentacja tego autora dotyczyła zagadnień korupcji w ochronie zdrowia właśnie w czasie trwania pandemii. Stwierdzono, że przypadki korupcji występowały od samego początku pandemii, a ich pojawianie się nie zależało od kraju ani od organizacji opieki zdrowotnej. Wskazano też, że należy zadbać o taką organizację i przygotowanie systemów opieki zdrowotnej, aby można było odpowiednio wcześniej zidentyfikować i podjąć walkę z przypadkami korupcji, które mogą o wiele częściej wystąpić podczas kryzysów w zdrowiu publicznym (identyfikowanych jako *Public Health Crisis*), czego mocnym przykładem jest obecna pandemia. Można to osiągnąć poprzez wdrożenie praktyk „wyprzedzających” w zakresie zarządzania, takich, które umożliwiłyby przewidywanie konsekwencji spraw „pozostawionych bez nadzoru” i były skutecznym narzędziem polityki antykorupcyjnej.

Oprócz wystąpień podejmujących wyzwania, jakie dla zdrowia publicznego spowodowała pandemia COVID-19, uczestnicy konferencji mogli również wysłuchać prezentacji poświęconych prewencji i leczeniu chorób, będących zagrożeniem dla zdrowia publicznego. Jedną z takich chorób są złośliwe nowotwory piersi, jajnika i jelita grubego. Badanie prezentowane przez Mahesh Sarki ze szwajcarskiego zespołu biorącego udział w pracach międzynarodowego konsorcjum CASCADE, opisywało rekrutację uczestników badanej grupy, którzy byli spokrewnieni z osobami chorymi na wskazane rodzaje nowotworów. Wyszukanie i testowanie krewnych pozwoliło na identyfikację osób z patogenami powodującymi rozwój tych chorób. W tym wieloosrodkowym badaniu wzięli udział uczestnicy z różnych ośrodków zajmujących się badaniami onkologicznymi i genetycznymi z trzech regionów językowych Szwajcarii. Dzięki temu powstała możliwość utworzenia kohorty opartej na rodzinach osób chorych. Jak podkreślali autorzy, obserwacja takiej grupy może znacznie pomóc w optymalizacji opieki onkologicznej.

Omówienie możliwości poprawy opieki nad chorymi było tematem prezentacji Alona Rassoly z Ben-Gurion University of the Negev, School of Public Health, Beer Sheva w Izraelu. Badania dotyczyły międzynarodowej wymiany wiedzy (*international knowledge exchange*, IKE), która oferuje perspektywę poprawy jakości opieki diabetologicznej poprzez ustalanie porównywalnych i opartych na dowodach standardów oraz uczenie się na podstawie najlepszych praktyk. W prezentacji położono nacisk na zagadnienie, w jaki sposób interesariusze w krajach o niskim i średnim dochodzie (*low- and middle-income countries*, LMIC) mogą czerpać korzyści z tej wiedzy, np. z mierników wyników jakości leczenia cukrzycy, opracowanych w krajach o wysokich dochodach (*high-income countries*, HIC). Zdaniem autorów około jedna trzecia wszystkich krajów nadal nie posiada zadowalających

metod gromadzenia danych dotyczących występowania cukrzycy. Około jedna piąta wszystkich krajów mierzy wyniki leczenia cukrzycy za pomocą danych szpitalnych w ramach projektu OECD „Health at a Glance”. Te pomiary nie obejmują jednak we właściwy sposób podstawowej opieki diabetologicznej lub podstawowej opieki zdrowotnej w krajach uboższych (LMIC), a pacjenci, którzy nie byli ujęci w planach zdrowotnych związanych z projektem opartym na danych szpitalnych, są wykluczeni z odpowiedniej opieki medycznej. Jak wskazali autorzy tej pracy, tak rozumiane przeciwdziałanie powinno opierać się na wdrażaniu systemów pomiarowych obejmujących wszystkich chorych, jak to praktykowane jest, niestety tylko, w kilku krajach o wysokich dochodach i z systemem powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego.

Problem różnic między krajami o niskich i wysokich dochodach pojawił się także w wystąpieniu Gabrieli Albuquerque z Instituto de Saúde Pública, Universidade do Porto oraz Laboratório para a Investigação Integrativa e Translacional em Saúde Populacional, opracowanym na podstawie badania kolejnego zespołu z Portugalii (przy wsparciu WHO), a podejmującym temat tzw. *street food*, czyli żywności ubogiej w składniki odżywcze. Zgodnie z aktualnymi dowodami, pochodzącymi głównie z badań przeprowadzonych w krajach o wysokich dochodach, żywność bogata w składniki odżywcze jest droższa niż żywność dostarczająca dużo energii, ale uboga w wartościowe elementy, a co za tym idzie, generalnie „mniej zdrowa”. Jest to istotne wśród populacji o niskich dochodach, które borykają się z ograniczeniami budżetowymi, a ich wybory żywieniowe zaspokajają codzienne zapotrzebowanie na energię przy najniższych kosztach. A przecież *street food* jest częścią kultury żywieniowej w wielu krajach Azji Środkowej i Europy Wschodniej. Wyniki przeprowadzonego badania w takich krajach jak Tadżykistan, Kazachstan, Mołdawia i Kirgistan pokazały, że najtańsze jest jedzenie łatwo dostępne w ulicznych stoiskach i lokalach gastronomicznych. Autorzy zasugerowali, że dalsze badania nad składnikami i sposobem przygotowania *street food* powinny wyjaśnić związek między zawartością węglowodanów, tłuszczów i kwasów tłuszczowych a uliczną ceną oferowanych przekąsek i posiłków.

Na skuteczną prewencję i leczenie chorób wpływają nie tylko organizacja opieki zdrowotnej, programy zdrowotne i podejmowane interwencje w zakresie zdrowia publicznego. Kluczowy jest wpływ tzw. umiejętności / kompetencji zdrowotnych (*health literacy*) na podejmowanie decyzji przez pacjentów, przestrzeganie przez nich zasad leczenia i lepszego korzystania z oferowanych świadczeń medycznych. Dotyczy to nie tylko poszczególnych pacjentów, ale również całej populacji. Problem ten przedstawił Panteleimon Karamalis z School of Public Health of University of West Attica oraz z Institute of Health Communication and Media Literacy – Healthy Information Transfer w Atenach, który razem ze współautorami badań, ocenił poziom i zmienne związane ze świadomością zdrowotną wśród dorosłych mieszkańców Grecji. Analiza otrzymanych wyników pokazała, że ograniczenie świadomości zdrowotnej wiąże się z wykształceniem, wiekiem i statusem społeczno-ekonomicznym, co stanowi ważne wyzwanie

dla polityki zdrowotnej na całym świecie. Rozpatrywane w tym badaniu zmienne powinny być brane pod uwagę w przyszłych interwencjach edukacyjnych, w zakresie polityki zdrowotnej oraz we wszystkich działaniach ukierunkowanych na poprawę świadomości zdrowotnej i kompetencji zdrowotnych w całej populacji.

Scharakteryzowana powyżej „Sesja młodych naukowców” była jednym z bardzo oczekiwanych wydarzeń jubileuszowej Konferencji zorganizowanej z okazji XXX-lecia Instytutu Zdrowia Publicznego UJ CM. Młodzi badacze, w tym absolwenci studiów Euro Public Health prowadzonych przez Instytut Zdrowia Publicznego, podzielili się swoimi doświadczeniami, zaprezentowali prace o bardzo aktualnej i ważnej dla dziedziny zdrowia publicznego tematyce. Prezentacje okazały się znakomitą ilustracją zainteresowań młodych ludzi, którzy zdecydowali się związać swój rozwój naukowy z badaniami naukowymi służącymi zdrowiu publicznemu.

Wszystkie prezentacje, które złożyły się na sesję młodych naukowców, kandydowały do nagrody za najlepsze wystąpienie. Oceniający wzięli pod uwagę oryginalność badania, uzyskane wyniki, sposób ich przedstawienia, a przede wszystkim doniosłość dla całego obszaru badań naukowych w zdrowiu publicznym. Warto przy tym podkreślić, że wszystkie zakwalifikowane referaty wyróżniały się wysokim poziomem merytorycznym.

Należy wyrazić nadzieję, że także w przyszłości w działalności krakowskiego Instytutu Zdrowia Publicznego znajdzie się miejsce na prezentację wyników poszukiwań naukowych studentów. I że takie wystąpienia będą w istotny sposób wpływać na świadomość odbiorców i decydentów polityki zdrowotnej, w skali zarówno krajowej, jak i międzynarodowej. Już teraz stanowią istotną komponentę działalności naukowej w zdrowiu publicznym.

Przypis

- 1 Tekst pt.: *Corruption in the health care sector: A persistent threat to European health systems*, autorstwa Alejandro Gonzalesa-Aquinesa, Bassama Y. Mohameda, Iwony Kowalskiej-Bobko, jest zamieszczony w niniejszym numerze „Zeszytów Naukowych Ochrony Zdrowia Zdrowie Publiczne i Zarządzanie” (2021, tom 19, nr 2, s. 60). Warto nadmienić, że praca ta wygrała konkurs na najlepszą prezentację podczas tej sesji.